identified on 15 skeletons and amputations on 3 skeletons. The deaths of two individuals were connected with bullets found in the graves, two with discovered shrapnel. Finds were collected in 60 graves (Fig. 3). Based on the finds or the grave site's context, all of the individuals interred at the grave site were soldiers serving in the German military who died in 1944, and based on witness data, at the front along the Dubysa. 52 ID tags were found in the graves.

Ilona Vaškevičiūtė,
Dominika Siemińska

Lenkų kovotojų kapų paieška Vilnijos krašte

2018 m. buvo tęsiami dar 2017 m. kartu su IPN archeologais, istorikais ir antropologais pradėti lenkų AK kovotojų, žuvusių Vilnijos krašte 1944–1945 m., paieškos ir ekshumacijos darbai (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 664–671). Tyrinėta 9 vietovėse Šalčininkų, Švenčionių ir Vilniaus rajonuose bei Vilniaus mieste.

Didžiuosiuose Baušiuose (Šalčininkų r., Šalčininkų sen.), liudininkų nurodytoje vietoje šalia koplytėlės ieškota dviejų palaidotų žuvusių AK kovotojų. Kastos žvalgomosios perkasos šalia koplytėlės, ištirtas 4 m^2 plotas, ieškota palaikų dviejose išlikusiuose nenaudojamuose šuliniuose ir sukamuoju grąžtu 1 m tankumu tikrinta vietovė aplink koplyčią. Padaryta 110 gręžinių, 108 pasiektas įžemis, kitų vietoje matuota perkasa II, tačiau palaidojimų neaptikta.

Družiliuose (Švenčionių r., Magūnų sen.) buvo ieškoma 3 žuvusių kovotojų, kurie kovėsi leitenanto Januszo Kozakiewicziaus-Jeremiaszo (Jack) ir leitenanto Sergiuszo Kościałkowskio-Fakiro būryje, palaikų. Kovotojai žuvo mūšyje su tarybiniais kariais 1944 m. liepos 5 d. kelyje Pabradė–Vilnius. Žuvę kariai – Marianas Kończa-Głazas (Riedulys), seržantas Janas Podworskis-Sępas (Grifas) ir vienas nežinomas asmuo. Pasak liudininkų, jie palaidoti prie Naujasodžio miškelio, netoli tiltelio per Žeimenos upę, maždaug 500 m nuo Družilių kaimo. Nurodytoje vietoje rastas supiltas kapelis su cementiniu antkapiu, pastatytas kryžius. Aplink antkapį ir jo viduje, stengiantis nesuardyti antkapio, padaryti 8 gręžiniai. Visur surastas tik natūralus smėlis – įžemis. Šis paminklas tik simbolinis, po juo nėra jokio palaidojimo. Vietovė tikrinta gręžiniais. Gręžta sukamuoju grąžtu 1 m tankumu. Tiek remiantis liudininkų pasakojimais, tiek apžiūrėjus vietovę ir patikrinus ją metalo detektoriais, išskirti 3 tirtini plotai. Iš viso padaryti 557 gręžiniai 550 m^2 plote. Plotuose 1 ir 2 visuose gręžiniuose fiksuotas natūralus miškožemio sluoksnis, nepastebėta jokių grunto pokyčių. Plote 3, lokalizuotame tarp 2 keliukų, visuose 114 gręžinių iki 0,6–1 m buvo judinta žemė. Ji judinta greičiausiai įrengiant keliukus. Palaidojimai nerasti.

Eišiškėse (Šalčininkų r., Eišiškių sen.), liudininkės nurodytoje vietovėje, miestelio R pakraštyje, buvo ieškoma, pasak liudininkės, dviejų (?) čia užkastų 1944 m. NKVD nužudytų AK kovotojų palaikų. Iškastas 19,25 m^2 plotas, surastas apardytas palaidojimas. Preparuojant paaiškėjo, jog kapas jau buvo kelis kartus atkastas – pirmą kartą po keleto ar keliolikos parų artimieji išsikasė savo giminaitį (palikę dar vieną) ir dar kartą neaišku kieno ir kokiu tikslu buvo atkastas palaidojimas, nes kapo duobės įžemyje rastos XX a. 6–7 dešimtmečiams būdingos žuvų konservų dėžutės. Tyrimų metu atkasti vieno mirusio žmogaus apardyti palaikai. Griaučiai vyro, kuris mirė sulaukęs 18–24 m. amžiaus. Kai kurie stuburo nareliai buvo pažeisti Šmorlio mazgų. Kaulinėje medžiagoje neaptikta kokių nors aiškių žmogaus žūties pėdsakų.

Palaikai perlaidoti Eišiškių parapinėse kapinėse specialiai įrengtoje AK palaikų perlaidojimo vietoje „Kwatera Armii Krajowej“.

Guriuose (Vilnius, Naujosios Vilnios sen.), Juodojo kelio g. 71, ieškota AK kovotojų, žuvusių 1944 m. liepos 6–7 d. per operaciją „Ostra Brama“ („Aušros vartai“), palaikų. Nepažymėtame kape turėtų būti palaidoti Hendrykas Markowskis, g. 1925 m., ir vienas nežinomas karys. Kovotojai, liudininkų parodymu, palaidoti gyvenamojo namo sklype prie pat gatvės. Tyrimų metu iškastos 5 perkasos – 8 m^2 plotas, sklypo teritorija tikrinta gręžiniais, kurių padaryta 44. Gręžta 1x1 m tinkle. Palaidojimų nerasta, tik perkasoje II, sijojant žemes, surasti du nedideli žmogaus kaulų fragmentėliai. Gali būti, jog šiuo metu kaip tik buvusio palaidojimo vietoje stovi elektros apšvietimo stulpas. Didelė tikimybė, jog kapai buvo sunaikinti tiesiant elektros liniją ir statant apšvietimo stulpą. Be to, manoma, kad sklypo ribos galėjo būti kiek patrauktos namo link, lyginant jas su 1944 m. buvusiomis.

Dar 2017 m. Rūdninkų girioje, **Ilgasalyje** (Šalčininkų r., Pabarės sen.), netoli Visinčios kaimo, buvo ekshumuoti mirusiojo žmogaus palaikai. Tikėtasi, kad jie AK leitenanto Wojciecho Stypula-Barteko. Tačiau atlikus išsamią antropologinę analizę ir DNR tyrimus, paaiškėjo, jog neatitinka nei antropologiniai duomenys (konkrečios priežasties, dėl ko mirė žmogus, nerasta, ši priežastis kaulinėje medžiagoje neatsispindi), nei mirties aplinkybės (pasak liudininkės pasakojimų, jo veidas prieš užkasant žemes buvo uždengtas medicinine skarele), nei DNR medžiaga.

Atsižvelgus į tai, dar kartą grįžta į Ilgasalį ir ieškota W. Stypulos palaidojimo. Visa vietovė aplink buvusią tarybinių karių palaidojimo vietą ir 2017 m. iškasto kapo vietą suskirstyta į kelis sektorius ir tikrinta darant gręžinius 1 m tankumu. Iš viso padaryti 378 gręžiniai ir perkasomis iškastas 30 m^2 plotas. Perkasoje 6 aptikti 3 palaidojimai. Du mirusieji palaidoti mediniuose karstuose (kapai 2 ir 3) anatomine tvarka (1 pav.). Prie jų rasta batų likučių, apatinių drabužių saga, sagtelė, audinio fragmentas, Tokarevo sistemos šovinio tūtelių (kapas 2), kareiviškas peiliukas (kapas 2). Vyrai 25–30 ir 17–19 m. amžiaus, mirusiųjų griaučiuose pastebimi šautiniai sužalojimai. Nors skeletai išlikę prastai, kulkų išėjimo žymės yra aiškios. Sužeidimai galėjo tapti mirties priežastimi. Kiek kitoks buvęs palaidojimas 4 (2 pav.). Mirusysis palaidotas be karsto, guli anatomine tvarka, jo

1 pav. Ilgasalis, kapas 3. M. Siemińskio nuotr.
Fig. 1. Ilgasalis, burial 3.

2 pav. Ilgasalis, kapas 4. M. Siemińskio nuotr.
Fig. 2. Ilgasalis, burial 4.

veidinė dalis uždengta elastiniu bintu (medicinine skepeta?), gali būti, jog pamirkyta kokia nors chemine medžiaga (vaistais) ir dabar ji tarsi „prisilydžiusi“ prie kaukolės (3 pav.). Prie griaučių rasta audinio fragmentų ir kabliukas drabužiams susegti. Remiantis turimais duomenimis, šis palaidojimas greičiausiai ir yra leitenanto Wojciecho Stypulos.

3 pav. Ilgasalis, kapo 4 detalė. M. Siemińskio nuotr.

Fig. 3. Ilgasalis, part of burial 4.

4 pav. Mažieji Gulbinai, kapo duobė 2. M. Siemińskio nuotr.

Fig. 4. Mažieji Gulbinai, grave pit 2.

Mankevičių (Šalčininkų r., Pabarės sen.) kaime, liudininkės Danutos Szydłowskos pasakojimu, AK padalinys ieškojo vietos, kur galėtų palaidoti du nežinomus lenkų kovotojus, nužudytus tarybinių kareivių 1944 m. Išaiškėjo, jog kapas yra miške, netoli Wacławo Danieleckio sodybos. Jis ir rūpinosi tuo kapu. XX a. 6 dešimtmetyje ant kapo jis pasodino lanksvą (lot. *spirea japonica*). Kapo teko ieškoti 6 ha plote, suradus lanksvą, prie jos buvo kasama perkasa. Vienoje kapo duobėje aptikti dviejų 17–19 m. amžiaus vyrų palaikai. Prie griaučių nerasta jokių asmeninių daiktų, karinių drabužių likučių ar amunicijos liekanų. Vis dėlto, kaip ir pasakota, kovotojai nužudyti prie kapo duobės, tai liudija rastos šovinių tūtelės ir vienas Mauzerio tipo karabino šovinys (*Polte Armaturen und Maschinenfabrik A.G., fábrica de Magdeburgo, Sachsen. S*– Vaina*).

Mažuosiuose Gulbinuose (Vilnius, Verkių sen.), Žaliųjų ežerų rajone, miške, apie 20 m į PR nuo Also ežero surasti 6 kapų kauburėliai. Pasak liudininkų, šiuose kapuose palaidoti lenkų kariai: 5 kauburėliai priskirtini lenkų kovotojams ir vienas buvęs kiek atokiau – vokiečio kapas. Yra žinoma, jog 1944 m. vasarą Žaliųjų ežerų rajone buvo įkurta karo lauko ligoninė. Čia 1944 m. buvo ir AK brigados lokalizacijos vieta, iš čia vadovauta operacijai „Ostra Brama“. Yra tikimybė, jog čia palaidoti šioje ligoninėje gydęsi kariai.

Buvo iškastos 3 perkasos, iš viso 25,5 m^2 ploto, ir sukamuoju grąžtu padaryti 42 gręžiniai, gręžiant kas 1 m. Pirmoje perkasoje, apimančioje 5 kapų kauburėlius, rasti 4 kapai, kuriuose palaidoti 9 mirusieji – kapo duobėje 1 ir 4 – po vieną mirusįjį, kape 2 – 3 mirusieji (4 pav.) ir kapo duobėje 3 – 4 mirusieji. Antroje perkasoje rasta 1 kapo duobė su 6 palaikais (5 pav.). Trečioje perkasoje atsidengė buvusio medinio kryžiaus vieta. Iš viso surasta 15 palaikų. Visi jie į

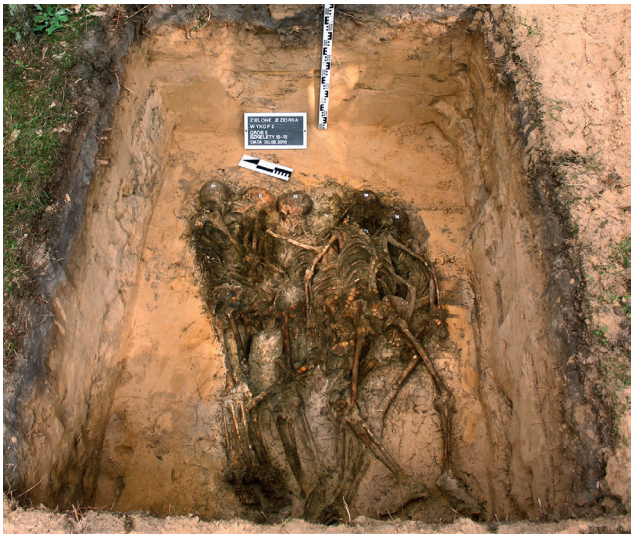

5 pav. Mažieji Gulbinai, kapo duobė 5. M. Siemińskio nuotr.

Fig. 5. Mažieji Gulbinai, grave pit 5.

6 pav. Mažieji Gulbinai, kapas 4. M. Siemińskio nuotr.

Fig. 6. Mažieji Gulbinai, burial 4.

kapo duobę įmesti, guli nenatūraliai, vieni atmestomis už galvos rankomis, kiti kniūbsti (6 pav.) ar pusiau kniūbsti, sumesti vienas ant kito. Tai rodytų, jog mirusieji palaidoti ne savų žmonių, o greičiausiai priešų. Prie dviejų mirusiųjų rasti ortopediniai rankų įtvarai (7 pav.). Prie mirusiųjų būta nedaug daiktų – tai nedideli fragmentai audinio, korodavusios metalinės sagos, medinės sagos, metalinis žiogelis. Tik prie griaučių 14 (duobė 5) rasta audinio skiautė (kišenė?), o joje 7 šoviniai, 7,62 kalibro Tokarevo sistemos 1930 m. šoviniai ir 1 Mosin tipo 7,62 kalibro šovinys (8 pav.) Taip pat kapo duobėje 5 rastas žiebtuvėlis ir plastikinis muštukas, o prie griaučių 15 – veidrodėlio šukelė.

Rasti palaikai – 15 vyriškos lyties asmenų, kurie mirė 18–35 m. Antropologinių tyrimų metu aptikta pažeidimų pėdsakų kaukolėse ir likusiuose griaučiuose. Dalis pažeidimų nebuvo mirtini, nes ženklios gijimo žymės, tačiau jie padaryti nedaug likus iki asmenų mirties. Yra

7 pav. Mažieji Gulbinai, kapo duobė 3. M. Siemińskio nuotr.

Fig. 7. Mažieji Gulbinai, grave pit 3.

8 pav. Mažieji Gulbinai, kapo duobė 5, radiniai prie griaučių 14. A. Kuczyńskio nuotr.

Fig. 8. Mažieji Gulbinai, grave pit 5, finds beside skeleton 14.

individualių pažeidimų – kaulų galūnių lūžių, kaukolių ir krūtinės ląstos kaulų lūžimų. Kai kurie lūžiai galėjo būti ir mirties priežastimi – kaulai lūžę dėl didelio spaudimo (kritimas, buvimas netoli sprogimo vietos), o kaukolė sužalota apvaliu įrankiu. Tačiau griaučiuose nerasta šautiniu ginklu padarytų sužeidimų.

Punžonyse (Vilniaus r. Buivydžių sen.), senosios dvarvietės vietoje, kuri kadaise priklausė generolui Danieliui Konarzewskiui, vykdyti paieškos darbai. Vietos gyventojo liudijimu, vietoje, kur viena šalia kitos auga dvi liepos, yra kapas, kuriame galimai palaidoti du žmonės. Iškasta 6,25 m^2 perkasa, surasti vieno mirusiojo, palaidoto anatomine tvarka, palaikai. Ant mirusiojo kaklo buvo medalikėlis su stačiatikių šventuoju ir 4 metalinės sagos. Šis palaidojimas greičiausiai nėra susijęs su II Pasaulinio karo aukomis.

Raubiškių (Švenčionių r., Magūnų sen.) kaimo ribose, miške ieškota žuvusių kovotojų palaikų. Kariai iš naujai Sergejuszo Kościałkowskio organizuoto būrio „Fakira“ žuvo kovodami su tarybiniais žvalgais netoli Raubiškių kaimo, pakeliui į Pabradę 1945 m. vasario 4 d. Tyrimų vieta pasirinkta atsižvelgiant į Olgierdo Kościałkowskio-Fakiro tėvo sudarytą palaidojimo planelį, anūko Andrzejaus Kościałkowskio pasakojimą bei senųjų Riaubiškių kaimo gyventojų atsiminimus. Pasirinktoje vietoje terenas tikrintas gręžiant, taip mažiau pažeidžiant miško paklotę. Buvo pasirinkti du 460 m^2 dydžio plotai, padaryti 467 gręžiniai. Gręžta sukamuoju grąžtu 1 m tankumu. Visuose gręžiniuose fiksuotas natūralus miškožemio sluoksnis. Palaidojimų neaptikta.

Iš viso 2018 m. tyrimų metu iškastas 95 m^2 plotas, padaryti 1257 gręžiniai, surasti, ekshumuoti ir antropologiškai ištirti 22 žmonių palaikai.

The Search for the Graves of Polish Fighters in the Vilnius region

In 2018, the search for Polish AK fighters, who died in the Vilnius region during 1944–1945, and exhumation work, begun in 2017 together with IPN archaeologists, historians, and anthropologists, continued. Investigations were conducted at nine locations in Šalčininkai (Didieji Baušiai, Eišiškės, Ilgasalis, Mankevičiai,), Švenčionys (Družiliai, Riaubiškės), and Vilnius (Punžonys) Districts and in the city of Vilnius (Guriai, Mažieji Gulbinai). 95 m^2 were excavated, 1257 boreholes made, and 22 human remains discovered, exhumed, and anthropologically investigated: in Eišiškės – 1 burial, Mankevičiai – 2 burials, Ilgasalis – 3 burials (Fig. 1) (Grave 4 contained the remains of Lieutenant Wojciech Stypula (Figs. 2, 3)), Mažieji Gulbinai – 5 graves with 15 human remains (Figs. 4–7), and Punžonys – 1 set of remains (probably not connected with victims of the Second World War). Empty and live cartridges, metal, plastic, and wooden buttons, a lighter, a mirror, a plastic cigarette holder, and two orthopaedic splint fragments were found beside the remains (Fig. 8).